

УДК 355.4

С. В. Лисенко, Д. О. Ковтонюк, В. В. Афанасьєв, В. В. Кузнецов

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ РОЗВІДКИ ЧАСТИНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ

Стаття присвячена подальшому розвитку теорії та практики розвідки. Викладено результати дослідження щодо виявлення невідповідностей між ефективністю та вимогами до розвідки частин та підрозділів Національної гвардії України, а також обґрунтовано основні напрямки підвищення її ефективності в антитерористичній операції.

Ключові слова: ефективність розвідки, вимоги до розвідки, відмінності операції, недоліки виконання завдань розвідки.

Постановка проблеми. Важливою умовою успіху в бою та операції як у війнах минулого, так і сучасних є правильна оцінка противника. Розвідка – це основний вид бойового забезпечення, що визначено всіма бойовими статутами всіх армій світу. Події на Сході України стали випробовуванням на зрілість, насамперед для воєнної розвідки. Проблема функціонування розвідувальних підрозділів присвячено праці таких учених, як О. В. Барабаш, В. Л. Бурячок, С. О. Гмиза, Г. М. Гулак, А. О. Зінченко, В. В. Кіреєнко, О. В. Самков, В. І. Сілков, В. І. Слюсар, П. Стужук, В. О. Хорощко та ін.

Мета статті полягає у встановленні особливостей забезпечення ефективності розвідки, здійснюваної підрозділами Національної гвардії України у зоні проведення АТО.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу, які викладаються у статті, базуються на матеріалах експертного опитування учасників АТО, а також на матеріалах, які надходять у Національну академію Національної гвардії України встановленим порядком.

У загальному розумінні метою розвідки частин та підрозділів Національної гвардії (НГ) України в АТО є здобування розвідувальної інформації, яка необхідна командуванню та підрозділам для виключення раптовості дій противника (незаконних збройних формувань – НЗФ, розвідувально-диверсійних груп – РДГ, диверсійно-терористичних груп – ДТГ), обґрунтованого планування подальших дій, їх етапів і конкретних завдань підпорядкованим частинам та підрозділам, ефективного виконання ними завдань з локалізації та нейтралізації угруповань і підрозділів противника (роззброєння, у разі необхідності – ефективного їх вогневого ураження та розгрому), своєчасного реагування на протизаконні дії населення, а також проведення спеціальних заходів і дій для зниження

© С. В. Лисенко, Д. О. Ковтонюк, В. В. Афанасьєв, В. В. Кузнецов

бойового і морально-психологічного потенціалу противника. Мета досягається шляхом виконання конкретних завдань розвідки.

Ефективність розвідки, як правило, оцінюється співвідношенням (процентним) кількості виконаних завдань до кількості визначених (поставлених) завдань розвідки [1–4]. Вважається за доцільне під поняттям “кількість визначених завдань розвідки” розуміти кількість завдань, які визначені у процесі планування розвідки, а під поняттям “кількість поставлених завдань розвідки” – кількість завдань, які виникають раптово у разі зміни обстановки і поставлені старшим начальником поза планом розвідки. Для умов АТО такий підхід є принциповим, адже є достатня кількість прикладів, коли окремими керівниками раптово ставилися незаплановані розвідувальні завдання.

Очевидно, що на ефективність розвідки частин та підрозділів Національної гвардії України в АТО суттєво впливають її відмінності від класичних операцій. Такими відмінностями на цей час можна визнати:

– відсутність у керівних документах Національної гвардії України характеристик та встановленого порядку підготовки і проведення такої операції, як антитерористична. Тому планування бойових дій у цілому і розвідки частин та підрозділів НГ України зокрема проводилося не за правилами, які притаманні класичним операціям ЗС України або НГ України, що приводило до нераціонального розподілу розвідувальних органів за завданнями і як наслідок – до зниження ефективності розвідки частин та підрозділів НГ України;

– відсутність чітко визначеної лінії зіткнення військ (сил) АТО з противником. При цьому противником для частин та підрозділів НГ України в АТО були НЗФ, які

підпорядковуються або не підпорядковуються незаконно створеним органам влади так званих ЛНР та ДНР, РДГ та ДТГ. Для частин та підрозділів НГ України в АТО об'єктами розвідки є також певна частина населення, яка підтримує противника та їх лідерів у районах, де проводиться АТО;

– у НЗФ бракує чітких, притаманних регулярним збройним формуванням організаційно-штатних ознак та озброєння, що суттєво ускладнює їх розвідку і визначення відмінностей від місцевого населення;

– наявність “базових районів”, у яких діють НЗФ, РДГ і ДТГ та які за площею значно (у 10-25 разів) перевищують райони, смуги дій з'єднань, частин та підрозділів ЗС України у класичних операціях;

– дії НЗФ, РДГ та ДТГ є інтенсивними, чітко спланованими та малопрогнозованими;

– НЗФ, РДГ та ДТГ є високомобільними підрозділами, їх особовий склад добре знає місцевість та настрої населення;

– незаконно створені органи влади так званих ЛНР та ДНР широко застосовують акції і заходи інформаційно-психологічних впливів на військовослужбовців, місцеві органи влади, населення (включаючи залякування, пропаганду та контрпропаганду);

– частина місцевого населення є постачальником особового складу, зброї, спорядження, боєприпасів, техніки, інших ресурсів;

– НЗФ широко застосовують прийоми партизанської тактики, а РДГ та ДТГ – роками накопичений досвід диверсійних дій.

Зазначені та деякі інші особливості АТО обумовлюють відмінності об'єктів розвідки від тих, що притаманні класичним операціям ЗС та НГ України, а відповідно й особливості завдань розвідки частин та підрозділів НГ України в АТО.

До особливих завдань розвідки частин та підрозділів НГ України в АТО додатково можна віднести такі, як:

– виявлення лідерів угруповань НЗФ, їх вплив на дії НЗФ, РДГ, ДТГ та місцеве населення у зоні АТО;

– виявлення вже діючих та створення нових угруповань НЗФ, РДГ, ДТГ, їх складу та озброєння, характеру, прийомів та способів дій;

– визначення у взаємодії з розвідувальними органами ДПСУ та СБУ на державному кордоні ділянок, районів та напрямків проникнення додаткових сил (резервів) НЗФ, РДГ та ДТГ у зону конфлікту;

– первинний допит затриманих бойовиків НЗФ в інтересах уточнення стану, положення,

діяльності та ймовірного характеру дій противника;

– визначення ставлення місцевого населення до подій, які відбуваються в зоні АТО, їх ставлення до військових формувань ЗС України та правоохоронних органів держави, готовності до підтримки та вступу до НЗФ місцевого населення;

– виявлення серед місцевого населення осіб, які підтримують дії силових структур у зоні АТО, та здійснення з ними постійної взаємодії щодо обміну інформацією в інтересах операції.

До розвідки в інтересах АТО залучені органи розвідки відповідних розвідувальних структур МВС, СБУ, НГ України та ДПСУ та їх підрозділи. До ведення повітряної розвідки залучалися позаштатні ПЛА.

Аналіз наявної інформації про ефективність розвідки частин та підрозділів НГ України в АТО дозволяє зробити висновок, що в цілому визначені (поставлені) завдання розвідки на різних етапах операції виконуються на 35–85 %. Так, за видами розвідки обсяг розвідувальної (у процентах від загального обсягу) отриманої інформації на різних етапах операції складає:

- 1) агентурні джерела – до 50 %;
- 2) польоти розвідувальної авіації та БПЛА – до 10 %;
- 3) матеріали допиту затриманих – 5 %;
- 4) інформація від місцевих мешканців – до 5 %;
- 5) відкриті джерела інформації – до 5 %;
- 6) інші джерела – до 5 % (“гаряча лінія”, ЗМІ).

Водночас розвідка частин та підрозділів НГ України в АТО мала суттєві недоліки. Основними недоліками виконання завдань розвідки, на наш погляд, є такі.

1. Під час виконання управлінських завдань:

– командири, як правило, особисто не визначають (покладають це на начальників штабів) мету, завдання, основні об'єкти розвідки, сили та засоби, які залучаються до розвідки додатково до штатних, а резерв розвідки ними вважається особистою охороною або він виконує специфічні завдання, не пов'язані із завданнями розвідки;

– планування розвідки в органах військового управління здійснюється без визначення зон оглядової та детальної розвідки, районів особливої уваги, визначення напрямків зосередження основних зусиль, деталізації завдань і об'єктів розвідки. Відповідно розподіл органів розвідки за завданнями здійснюється без необхідної деталізації. Планування має, як правило, загальний характер;

– питання взаємодії органів видів розвідки не деталізуються. Плани видів розвідки не узгоджуються;

– неможливість начальників розвідки брати участь в уточненні замислу застосування військ (сил) на найближче завдання з причини недотримання штабами АТО секторів нормативного порядку планування. Замисли застосування військ (сил) на найближче завдання до начальників структурних підрозділів, у тому числі до начальників розвідки, не доводилися, час на планування розвідки фактично не виділявся;

– управління підпорядкованими частинами, підрозділами та органами розвідки здійснюється у мережах, які постійно відстежуються органами РЕР і подавляються засобами РЕБ противника. Навіть мобільний зв'язок (компаній МТС і Київстар) перебуває під їх постійним контролем, що дозволяє противнику завчасно реагувати на будь-які дії (заходи) сил АТО, у тому числі щодо ведення розвідки в інтересах вогневого ураження.

2. Під час виконання інформаційних завдань:

– збирання, оброблення і доведення розвідувальної інформації замовникам (командуванню, органам військового управління, військам, силам, засобам) здійснюється за застарілими схемами, із застосуванням застарілих засобів зв'язку, без використання автоматизованих систем передавання даних, що призводить до старіння певної частини РІ;

– організація обміну розвідувальною інформацією між органами управління розвідки силових структур (ГШ ЗС України, СБУ, СЗР, ДПСУ, НГ України, МВС) не відповідає вимозі своєчасності. Кожна відомча розвідувальна структура намагається бути “виключним джерелом розвідувальної інформації для перших керівників”;

– відсутність у штабах АТО і секторах системи інформування керівників структурних підрозділів про зміни у положенні військ, про підсумки бойових дій за добу, за етапи і операцію в цілому.

3. Під час виконання розвідувальних завдань:

– сили та засоби спеціальної розвідки (3, 8 оп СпП, 73 мц СпП) перебувають в оперативному підпорядкуванні Управління спеціальних операцій ГШ ЗС України, що приводить до значного скорочення кількості виконуваних розвідувальних завдань (до 40 %) та суттєвого збільшення часу доведення розвідувальної інформації, навіть якщо її здобуто, що спричиняє її старіння;

– значна кількість розвідувальних підрозділів військової розвідки використовується для виконання завдань на блокпостах, супроводження колон, ведення бойових дій тощо (як приклад: висота 277 Саур-могила – стратегічно важливий об'єкт, який у липні 2014 р. протягом 12 діб утримувався тільки групою СпП у складі 14 чоловік на чолі з полковником І. Гордейчуком; підрозділи СпП сумісно з 95 оаебр обороняли аеропорт м. Донецьк), що значно обмежує їх можливості ведення розвідки.

4. Під час виконання розвідувально-бойових завдань:

– частими є випадки, коли РГ СпП виконували переважно функції ударно-штурмових загонів, забезпечення безпеки перевезення вантажів, VIP-персон тощо, а не розвідувально-бойові завдання або спеціальні заходи;

– складність обстановки, “нетиповість” бойового застосування, негативне ставлення частини місцевого населення до українських військовослужбовців, що змушувало широко використовувати агентурні методи роботи, практичний досвід застосування яких особовим складом органів СпП обмежений. Результатом цієї роботи була інформація про об'єкти терористів, які у подальшому підлягали вогневому ураженню;

– як засоби зв'язку з агентурою (патріотично настроєними громадянами) були мережі мобільного зв'язку із застосуванням програмного забезпечення ВІБЕР для пристроїв під управлінням ОС АНДРОІД (планшети, смартфони). З огляду на 50 % інформації, яка надходила саме через агентурну мережу, такий спосіб передавання розвідувальних відомостей відіграв серйозну роль.

5. Під час виконання завдань забезпечення:

– застарілість, недосконалість, недостатня кількість технічних засобів розвідки у розвідувальних підрозділах (за всіма видами розвідки). Технічні засоби розвідки не завжди ефективно використовувалися за призначенням з причин: непрацездатності багатьох зразків та ненавченості особового складу; низької ефективності через їх застарілість; особливостей в умовах міського бою та у нічний час; високої уразливості через демаскуючі фактори, складності використання за умов відсутності достатньої кількості підготовлених фахівців тощо;

– незабезпеченість частин, підрозділів та органів розвідки сучасними засобами зв'язку, особливо закритого типу, захисту інформації, навігації;

– спорядження особового складу частин та підрозділів розвідки не відповідає умовам АТО, воно вдосконалюється кожним розвідником особисто.

Загальними недоліками є:

– склад комплексу сил і засобів розвідки (у тому числі резерву) у безпосередньому підпорядкуванні начальника ОУР, а також недостатність сил і засобів розвідки у секторах і на напрямках не задовольняють вимоги до розвідки в АТО на всіх рівнях;

– відсутність в управліннях розвідки ОК (штабах секторів) посадових осіб, відповідальних за виконання завдань розвідувального забезпечення ПСО, та відсутність у підпорядкуванні командирів секторів підрозділів ПСО унеможливають проведення ефективної та своєчасної протидії інформаційному тиску з боку противника. На цей час такі заходи (акції) можуть бути проведені тільки в рамках АТО;

– неукomплектованість (так, 74 орб був укомплектований на 100 % тільки під час третьої хвилі мобілізації) і низький рівень підготовки особового складу частин та підрозділів до виконання завдань розвідки.

Отримані результати аналізу невідповідностей між ефективністю і вимогами до розвідки частин та підрозділів НГ України в антитерористичній операції свідчать про те, що підвищення ефективності її функціонування можливе як за рахунок використання резервів існуючих сил і засобів розвідки, модернізації їх ТЗР і засобів (систем) зв'язку та управління, так і на базі нових, більш досконалих засобів (систем), нової організаційно-штатної структури частин та підрозділів розвідки і дозволили обґрунтувати основні напрямки підвищення ефективності розвідки в АТО:

1) удосконалення нормативної бази держави і міністерств оборони, внутрішніх справ, СБУ щодо функціонування системи розвідки в АТО у цілому;

2) удосконалення способів добування, збирання, оброблення і розподілу РІ, управління розвідкою в умовах АТО;

3) удосконалення системи управління розвідкою на основі комплексної автоматизації процесів добування, збирання, оброблення, розподілу РІ, планування та управління розвідкою;

4) удосконалення організації розвідки у процесі підготовки та у ході ведення АТО, способів розподілу зусиль між силами і засобами (органами) розвідки шляхом вибору

більш раціональних алгоритмів роботи посадових осіб ОУР;

5) удосконалення способів ведення розвідки противника;

6) удосконалення організаційно-штатної структури частин та підрозділів розвідки, створення збалансованих комплектів розвідки з використанням модульного принципу їх формування;

7) удосконалення технічної бази розвідки внаслідок поліпшення тактико-технічних характеристик ТЗР, зв'язку, навігації та управління шляхом модернізації існуючих і розроблення принципово нових;

8) підвищення рівня підготовки керівного складу, підрозділів та частин розвідки, їх особового складу до виконання завдань розвідки в умовах АТО.

Запропоновані напрямки підвищення ефективності розвідки в АТО не є остаточними. Але вони пропонуються як основні на сучасному етапі розвитку теорії і практики розвідки. Вони можуть розглядатися як подальші напрямки дослідження в теорії і практиці розвідки.

Деякі напрямки підвищення ефективності розвідки в АТО можуть почати реалізовуватися вже тепер, зокрема:

– розробити і впровадити керівні документи, які визначають порядок і способи інформаційної взаємодії між органами управління розвідки видів ЗС України, родів військ, міністерств і відомств, частин і підрозділів, які беруть участь у локалізації збройного конфлікту;

– здійснювати детальне планування розвідки на найближчий час – 1-2 доби, а загальне – на більш віддалений термін;

– постійно залучати начальників розвідки до заходів уточнення планування, особливо під час різкої зміни обстановки;

– постійно уточнювати об'єкти розвідки, їх пріоритетність залежно від обстановки;

– переглянути зміст планувальних документів з розвідки, визначити першочергові і головні планувальні документи, які є обов'язковими для відпрацювання. Оперативна текстуальна частина плану розвідки може відпрацьовуватися у скороченому вигляді необхідними таблицями на графічній частині плану. За браком часу окрема доповідь начальника розвідки планувальних документів може не проводитися;

– зони розвідки та райони особливої уваги можна не визначати, а у разі необхідності

визначати контрольні точки або рубежі для орієнтування своїх розвідувальних органів (у тому числі у часовому просторі виконання поставлених завдань), а також сусідніх з метою підтримання взаємодії;

– визначати органам розвідки лише притаманні їм завдання. Розподіл сил і засобів розвідки по завданнях та об'єктах здійснювати залежно від наявності достатніх сил розвідки та важливості самих об'єктів;

– забезпечити ОУР та розвідувальні органи радіозасобами, у першу чергу для закритих каналів зв'язку, що дозволять удосконалити систему зв'язку розвідки. Створювати додаткові (запасні) канали зв'язку, особливо під час переміщення органів розвідки до нових районів;

– удосконалити організаційно-штатні структури частин та підрозділів розвідки, які дозволять виконувати розвідувально-бойові завдання у повному обсязі, тобто виявляти і знищувати об'єкти (цілі) противника;

– збільшити питому вагу сил і засобів розвідки у складі ОК, АК, бригад;

– мати у мирний час укомплектованість частин та підрозділів розвідки на рівні 80–90 %, що забезпечить підвищену готовність до бойового застосування та якісну бойову підготовку;

– привести у повну готовність до застосування, а у разі можливості вдосконалити існуючі зразки, комплекси, системи розвідки, ОБТ, технічні засоби розвідки, безпілотні авіаційні комплекси, засоби зв'язку, елементи спорядження, системи маскування та захисту військовослужбовців-розвідників;

– формувати маневрені органи (групи) РЕР для забезпечення різних видів бойових дій. Комплекс засобів радіорозвідки таких підрозділів доцільно розміщувати на базі броньованих позашляховиків;

– резерв розвідки визначати залежно від наявності достатніх сил розвідки, які здатні забезпечити виконання розвідувальних завдань у будь-який час.

Слід зазначити, що такі пропозиції не потребують значних матеріальних або фінансових витрат для підвищення ефективності розвідки у зоні проведення АТО. Вони потребують, у першу чергу, зміни ставлення самих органів військового управління і розвідки до планування та управління розвідкою, рішучого застосування ними дієвих методів у процесі організації розвідувального забезпечення антитерористичної операції.

Висновок

Наведені у статті значення показників ефективності є попередніми. За наявності більш детальної інформації про результати розвідки в АТО ці значення можуть уточнюватися, і суттєво.

Отримані результати аналізу підтверджують невідповідність між ефективністю і вимогами до розвідки в АТО.

Список використаних джерел

1. Методика оцінки ефективності воєнної розвідки в операції і бою [Текст] : навч. посіб. / Ф. О. Бакуменко, І. А. Корчагін, О. П. Мірошников [та ін.]. – К. : Акад. Збройних Сил України, 1998. – 126 с.

2. Мірошников, О. П. Системний підхід при дослідженні проблем оперативної розвідки [Текст] / О. П. Мірошников // Труды академії : зб. наук. пр. – К. : Національна акад. оборони України, 2003. – № 48. – С. 60–65.

3. Мірошников, О. П. Оцінювання ефективності функціонування систем оперативної розвідки [Текст] / О. П. Мірошников // Труды академії : зб. наук. пр. – К. : Національна акад. оборони України, 2004. – № 52. – С. 88–94.

4. Розвідка в операціях [Текст] / В. Ф. Заїка, І. А. Корчагін, О. П. Мірошников [та ін.]. – К. : Національний ун-т оборони України, 2012. – 200 с.

5. Мірошников, О. П. Основні напрямки підвищення ефективності функціонування систем оперативної розвідки в сучасних умовах [Текст] / О. П. Мірошников // Труды академії : зб. наук. пр. – К. : Національна акад. оборони України, 2003. – № 47. – С. 129–134.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2015 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор А. А. Лобанов, Національний університет оборони України, Київ, Україна